

С.М. Ягодзінський, Б.В. Ягодзінська
м. Київ

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДЕМОКРАТІЇ

Характеризуючи демократію як форму політичної організації суспільства, ми, так чи інакше, оперуємо поняттям «свобода»: свобода думки, совісті, вибору, слова тощо. Дійсно, свобода – одна із базових цінностей людського існування. Завдяки їй людина ідентифікує себе як індивідуальність, відчуваючи власну унікальність та неповторність. Здавалося б, чи не народження особистості, незалежної у поглядах, помислах і діях, вільної у виборі професії, освіти, здатної до неординарних вчинків і критичних оцінок є основною метою демократичного устрою? Однак, повальне впровадження, а часто й насадження базових цінностей демократії у різноманітних сферах людської життєдіяльності провокує недостатньо глибоке розуміння її положень, норм та ідеалів.

У цьому ракурсі досить продуктивним є творчий доробок Муаммара Каддафі, який в ряді наукових праць піддає критичному переосмисленню сучасний стан демократії в розвинених країнах. На його думку, багатоманітність і несхожість існуючих моделей свідчить про їх недемократичність [1, с. 45]. Зі свого боку, він пропонує наступну схему державного правління: «Влада народу знаходить вираження лише в одній формі, і втілення влади народу можливе лише одним шляхом – шляхом створення народних конгресів і народних комітетів» [1, с. 46-47]. Лише тоді, вважає дослідник, управління стане справді народним, а від абстрактної дефініції «Демократія – це контроль народу над урядом», буде здійснено перехід до формули «Демократія – це народний самоконтроль».

Проте, залишається недостатньо усвідомленим принцип реалізації системи народного самоконтролю. З одного боку, ми не можемо відійти від програмного положення, відповідно до якого свобода – це право людини діяти згідно зі своїми інтересами і потребами. При цьому, будь-які утиски привілеїв індивіда кваліфікуються як антидемократичні. З іншої сторони, абсолютно неприпустиме ігнорування вимог суспільства і держави, які покликані забезпечити не просто колективне співіснування, а повнокровне *спів-буття* людей, розкрити їх духовну цілісність і спорідненість.

На нашу думку, можливим виходом з даної ситуації є впровадження та наслідування основних принципів *толерантності*, яка, в системі Муаммара Каддафі, може бути представлена як вагома складова демократії, рушій розвитку і функціонування суспільства. У сучасній літературі під толерантністю розуміють властивість, яка характеризується відношенням до іншої людини як до гідної особистості, котре виражається у свідомому придушенні почуття неприйняття,

викликаного тим, що ознаменовує у другому інше [2, с. 75-76]. Історично перше розуміння толерантності пов'язують з віротерпимістю, яка в дослідженнях М. Лютера, Т. Мора та Е. Роттердамського вилилась у проблему свободи совісті. Дещо пізніше, Я. Беме, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ф. Вольтер, Д. Дідро, Ж.-Ж. Руссо тлумачать її як соціальне благо, покликане подолати насилля і штучне залучення до віри. Однак, така трансформація поняття толерантності не змогла забезпечити їй достатньо широкого застосування в усіх сферах суспільної свідомості.

Подальші розвідки щодо даної проблеми привели вчених до формулювання базових положень, які лежать в основі толерантності. У науковій літературі проблема толерантності пов'язується з цілим комплексом філософських питань, які стосуються розуміння людини, її ідентичності, можливостей пізнання та меж взаєморозуміння. Зокрема, на думку В.О. Лекторського, вона обумовлена двома факторами: існуванням у суспільстві принципів і установок відносно людини, що стосуються автономності індивіда, його особистої відповідальності за дії, недопустимості насилля і т.п. та усвідомленням людиною відносності власних переконань і суджень [3, с. 22]. Ці положення дають можливість систематизувати існуючі підходи до здійснення толерантності як потреби глобалізованого світу.

Зупинимось коротко на їх аналізі. Перший тип *толерантності* пов'язують з *байдужістю*, підкреслюючи цим те, що певна доля скептицизму і апатії до результатів діяльності Іншого здатна виступати як регулятор стабільності у комунікативних процесах. Наступне тлумачення *толерантності* пропонується розглядати як *неможливість взаєморозуміння*. Вона „виступає як повага до іншого, якого я, разом з тим, не можу розуміти і з яким не можу взаємодіяти” [3, с. 26]. Цей висновок легко посилити, адже неможливість, часто викликана *небажанням*. Третій тип *толерантності* визначається як *поблажливість*, яка, на нашу думку, навряд чи може бути адекватно адаптована до реаліїв сучасного світового протистояння. Останній підхід до толерантності подає її як *розширення власного досвіду і критичний діалог*. Він характеризує її як повагу до чужої думки у поєднанні з установкою на взаємну зміну позицій в ході критичного діалогу. Одразу відмітимо визначальну місію цього типу толерантності в загальноцивілізаційних і глобалізаційних процесах, у яких терпимості надається особливий статус. Тому погодимось із думкою В.П. Крошка, який влучно підмітив, що демократія в першу чергу вимагає спільності в розумінні основних її понять і положень як в європейській, так і в мусульманській правосвідомості [4, с. 162]. Як приклад, можемо пригадати наслідки неприпустимого, нерационального ставлення до символів ісламу в датській пресі, що актуалізувало й до того непрості відносини між християнським і мусульманським світами.

Підводячи підсумки, відмітимо, що проблеми, пов'язані з встановленням демократії, мають сьогодні тенденцію до розширення за межі окремо взятої держави. Враховуючи наростання питомої ваги негативних наслідків процесів глобалізації, загострення конфронтації між Сходом і Заходом, вважаємо за недоречне керуватись у зовнішньополітичній діяльності старими

дипломатичними методами, які, так чи інакше, передбачають домінування сильнішого над слабшим, багатшого над біднішим. Настав час змінювати формат взаємовідносин, пам'ятаючи, що *глобальна проблема* необхідності налагодження міжнаціональних, міжетнічних, міжкультурних зв'язків може бути розв'язана тільки на базі толерантного, виваженого аналізу позиції Іншого, що сприятиме встановленню принципів рівноправності всіх країн у дискурсі щодо майбутнього людства.

Література

1. *Каддафі М.* Зелена книга. – К.: Фенікс, 2003. – 160 с.
2. *Новая философская энциклопедия.* В 4-х т. Т.4. / Под ред. В.С. Степина. – М.: Мысль, 2001. – 605 с.
3. *Лекторский В.А.* Эпистемология классическая и неклассическая. – М.: Эдиториад УРСС, 2001. – 256 с.
4. *Крошко В.П.* Муаммар Каддафи: проблемы демократии, свободы и борьбы с терроризмом // XXI століття: Альтернативні моделі розвитку суспільства. Третя Світова Теорія. Матеріали четвертої міжнародної науково-теоретичної конференції. 26-27 травня 2005 р. м. Київ. Ч.1. / Ред.: Г.П. Балабанова. – К.: Фенікс, 2005. – С. 160-165.